

บทความวิจัย

ตำรับยาอัมพฤกษ์อัมพาทของหมอประสิทธิ์ แก้วมณี

พรสุดา แก้วมณี* วัฒนา ชยธวัช**

ธนวันต์ ศรีอมรัตนกุล*** สมพร จิตรัตนพร **** ศุภรัศมี อัครพรธนภัทร์*****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตำรับยาการรักษาโรคอัมพฤกษ์อัมพาทของหมอประสิทธิ์ แก้วมณี โดยทำการบันทึกข้อมูลตำรับยาที่ประกอบไปด้วย ตำยา รส และสรรพคุณของตำยา ลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในรูปแบบตาราง แล้วพิจารณาสรรพคุณของตำยาและทำการแจกแจงความถี่ตามรสนยา 9 รส พบว่า ตำรับยา 12 ตำรับ ประกอบไปด้วยตำยา 111 ชนิด ตำรับที่ใช้ตัวยามากที่สุด ประกอบด้วย ตำยา 51 ชนิด ใช้ในกรณีผู้ป่วยมีอาการคลื่นไส้ที่เพิ่งเป็นไม่เกิน 3 เดือน ตำรับที่มีการใช้ตัวยาน้อยที่สุด โดยมีตัวยาสมนไพรเพียง 2 ชนิด ซึ่งใช้กับผู้ป่วยมีอาการคลื่นไส้ที่ไม่มีอาการปลายมือ ปลายเท้าชาหรืออ่อนแรงร่วมด้วย จากการสังเคราะห์ตำรับยา พบว่า โดยเฉลี่ย 1 ตำรับ จะมีตัวยาสมนไพรจำนวน 14.7 ชนิด โดยตัวยากรอบคลุมสรรพคุณของตำรับยาทุกตำรับ เมื่อวิเคราะห์เพิ่มเติมถึงตัวยาสมนไพรที่พบว่าใช้เป็นส่วนประกอบซึ่งมีอยู่มากถึง 5 ตำรับ คือ ดีเกลือ สรรพคุณเป็นยาถ่ายระบาย ซึ่งเป็นอาการสำคัญของผู้ป่วยอัมพฤกษ์อัมพาท ตำยารองลงมา ที่ใช้เป็นส่วนประกอบพบว่ามีถึง 4 ตำรับ คือ เทียนดำ บำรุงโลหิต ส่วนตัวยาที่ใช้อยู่ใน 3 ตำรับ มีจำนวน 16 ชนิด ตำยาที่อยู่ใน 2 ตำรับ มี 26 ชนิด และ ตำยาที่อยู่ใน 1 ตำรับ มี 67 ชนิด การวิเคราะห์รสนยาที่ใช้มาก 3 อันดับ คือ รสขม รสเผ็ด และรสฝาด ร้อยละ 29.91 28.13 และ 9.38 ตามลำดับ เนื่องจากตัวยานี้ ๆ มีสรรพคุณครอบคลุมหลายด้าน ทำให้การวิเคราะห์สรรพคุณของตัวยาวาสอดคล้องกับสรรพคุณของตำรับก็จะกลายเป็นตำยาที่ตรงกับอาการโรค ตำรับยาสำหรับรักษาโรคอัมพฤกษ์อัมพาทที่ใช้ตัวยาน้อยชนิดแสดงว่าตัวยานั้นตรงกับอาการแสดง ในขณะที่ตำรับที่ใช้ตัวยามากชนิดก็เพื่อให้สอดคล้องกับอาการแสดงของโรคที่มีหลายอาการร่วมกัน จากการวิจัยนี้พบว่าการจัดยาตามตำรับที่หมอพื้นบ้านได้จัดบันทึกไว้เหล่านี้ มีความรู้ซ่อนอยู่ ซึ่งสมควรที่จะได้รับการพัฒนาเป็นความรู้ที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์และเป็นแนวทางในการพัฒนาตำรับยาที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์ต่อไป

คำสำคัญ: ตำรับยาอัมพฤกษ์อัมพาท/ ยาแก้รสน/ หมอประสิทธิ์ แก้วมณี

วันที่รับบทความ: 30 มิถุนายน 2566; วันที่แก้ไขบทความ: 11 กันยายน 2566; วันที่ตอบรับบทความ: 17 กันยายน 2566

* แพทย์แผนไทย ห้างหุ้นส่วนจำกัด แก้วมณีสมุนไพร

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาการแพทย์แผนไทย คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

*** ผู้รับผิดชอบหลัก อาจารย์สาขาการแพทย์แผนไทย คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

E-mail: tanavan.s@ptu.ac.th

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาการแพทย์แผนไทย คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

***** อาจารย์สาขาการแพทย์แผนไทยมหาบัณฑิต คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

Paresis-paralysis herbal drug formulas of the folk healer

Prasit Keawmanee

Pornsuda Kaewmanee* Vadhana Jayathavaj** Tanavan Sriamonruttanakul***

Somporn Jitrattanaporn**** Suparat Asawapornthanaphat*****

ABSTRACT

The objective of this study was to examine the pharmaceutical compositions used by Prasit Kaewmanee, a traditional healer, for the treatment of paresis and paralysis. The computer software was utilized to record the medicinal recipes, tastes, and therapeutic uses in a tabular format. Subsequently, the frequency of each flavor was calculated in accordance with the properties of the substance, taking into account nine different flavors. It was discovered that all 12 formulations consists of a total of 111 herbal medicines. The formula containing the greatest number of components, 51, is suitable for patients with tongue stiffness who have been experiencing the symptom for less than three months. The formula with the least use of drugs with only 2 types of herbal medicines fit for the patients to whom with tongue stiffness that doesn't have a limbs numbness or weakness. Through the synthesis of pharmaceutical formulas, it was shown that, on average, each formula included 14.7 distinct types of herbal medicines, encompassing the therapeutic characteristics of all five formula. The formulation consists of Epsom salt, which possesses laxative properties. This is particularly beneficial for people suffering from paralysis. Additionally, the formula includes another substance, Black Cumin (*Nigella Saliva* Linn.), which is known to replenish the blood. The second medicine used as a component was discovered to consist of up to four formulations, namely Black Cumin (*Nigella Saliva* Linn.), which serves the purpose of nourishing the blood. 16 different drug types are mixed in 3 formulations, 26 different drug types in 2 formulas, and 67 different drug types in 1 formula. The examination of the three most commonly utilized medicinal flavors, categorized as bitter, spicy, and astringent, yielded percentages of 29.91, 28.13, and 9.38, respectively. Because a herbal medicine contains properties that align with various aspects and its properties are consistent with the formula, it becomes a medication that effectively addresses all the symptoms of the disease. The herbal drug formula for treating paraplegic paralysis with a small number of medications indicates that the drug is suitable for that condition. This research has discovered that the arrangement of medicines based on the recorded recipes of folk healers contains hidden knowledge that should be further developed into explicit knowledge. This will enable the utilization of this knowledge and serve as a cost-effective guideline for the future development of drug formulas supported by empirical evidence.

Keywords: Paresis-Paralysis/Herbal Drug Formulas/9 medicinal flavors/Moh Prasit Keawmanee/folk medicine

Article info: Received: June 30, 2023, Revised: September 11, 2023, Accepted: September 17, 2024

*Thai traditional medicine, Keawmanee herb Limited Partnership

**Assistant Professor, Department of Thai Traditional Medicine, Faculty of Allied Health Sciences, PathumThani University

***Corresponding author, Department of Thai Traditional Medicine, Faculty of Allied Health Sciences, PathumThani University, E-mail: tanavan.s@ptu.ac.th

**** Assistant Professor, Department of Thai Traditional Medicine, Faculty of Allied Health Sciences, PathumThani University

***** Curriculum lecturer, Master of Thai Traditional Medicine, Faculty of Allied Health Sciences, PathumThani University

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรคอัมพฤกษ์-อัมพาต เป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศไทยและเป็นปัญหาในอันดับแรกๆ ของโรคเรื้อรัง ซึ่งเป็นการะงัดแงะให้กับคนรอบข้าง ส่งผลกระทบต่อสภาพร่างกาย จิตใจ ทำให้ผู้ป่วยและญาติเกิดความเครียดและหมดหวัง¹ ปัจจุบันมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วทางการแพทย์ โดยนำเทคโนโลยีต่างๆ มาใช้ในการดูแลรักษาฟื้นฟูผู้ป่วยได้เป็นอย่างดี แต่ก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ป่วยและครอบครัวได้ ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่ง ยังคงใช้วิธีการรักษาด้วยการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งมีหมอพื้นบ้านเป็นผู้ดูแลสุขภาพอย่างมีความเข้าใจ และสามารถสื่อสารกับผู้ป่วยอย่างเป็นกันเอง จนได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต² จากรายงานวิจัยพบว่า องค์ความรู้ดังกล่าวไม่ได้ใช้เพียงเพื่อรักษาความเจ็บป่วยเท่านั้น แต่มีคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งในปัจจุบันหมอพื้นบ้านจะค่อยๆ ลดบทบาทและหายไปจากการให้ความสำคัญกับการแพทย์แผนปัจจุบันร่วมกับหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้จัดบันทึกความรู้และประสบการณ์ไว้เป็นหลักฐาน ทำให้องค์ความรู้ที่มีคุณค่าสูญสลายไปพร้อมกับหมอพื้นบ้าน ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ การแพทย์พื้นบ้านคงเสื่อมคุณค่าและสูญสลายไปในที่สุด^{3,4} และจากปัญหาของโรคอัมพฤกษ์อัมพาตที่มีผลกระทบต่อประชาชนในชุมชน ประกอบกับการแพทย์พื้นบ้านมีค่าใช้จ่ายต่ำ มีจุดเด่นในการรับมือกับกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในสถานการณ์ปัจจุบันที่ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพสูงขึ้น และจากการศึกษาขององค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านประสิทธิ์ แก้วมณี⁵ เกี่ยวกับผลการรักษาผู้ป่วยโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต พบว่า เป็นหมอพื้นบ้านในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช อายุ 84 ปี ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบิดา และ

ผ่านการอบรมการเป็นครูผู้ถ่ายทอดและเผยแพร่สมุนไพรรตามโครงการพระราชดำริสวนป่าสมุนไพร โดยได้รับใบอนุญาตประกอบโรคศิลปะแผนโบราณสาขาเภสัชกรรม ของกองการประกอบโรคศิลปะกระทรวงสาธารณสุข และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นครูผู้รับมอบตัวศิษย์ โดยคณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทย ได้รับการยกย่องจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้รับรางวัลผู้มีจริยธรรมและจรรยาบรรณด้านการแพทย์แผนไทย รวมทั้งยังเป็นอาจารย์สอนพิเศษ ณ ศูนย์แพทย์แผนไทยวัดท่าไคร้ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นกรรมการชมรมส่งเสริมอนุรักษ์สมุนไพรในพระราชดำรินด้านการรักษา พบว่าผู้ป่วยส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับอัมพฤกษ์อัมพาตมากที่สุดร้อยละ 70 นอกนั้นเป็นแผลเรื้อรัง ผื่นหนอง ผื่นคัน สะเก็ดเงิน และริดสีดวงทวาร ในส่วนของผลการรักษาผู้ป่วยโรคอัมพฤกษ์อัมพาต พบว่า มีอาการในภาพรวมเกี่ยวกับอาการเกร็ง/กระตุก มือเท้าชา/ อ่อนแรง/ ตะคริว การใช้มือไม่ถนัด การทรงตัวในท่ายืนในท่าเดิน ลักษณะการเดิน ระยะทางเดิน ต่อวัน การพูด การเคี้ยวและกลืน เบื่ออาหาร นอนไม่หลับ ท้องผูก ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปัสสาวะขัด/ไม่สุด ปวดเสียวฝ่ามือฝ่าเท้า มีอาการดีขึ้น ในช่วง 2 สัปดาห์แรกหลังให้การรักษาและสามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ในระยะเวลา 4 เดือนหลังการรักษา และให้การรักษาผู้ป่วยมาจนถึงปัจจุบันรวม 65 ปี แต่เนื่องจากการยังไม่มีเก็บรวบรวมข้อมูลตำรับยาของท่านไว้อย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาตำรับยาอัมพฤกษ์อัมพาตองค์ความรู้ของหมอประสิทธิ์ แก้วมณี เพื่อเป็นการนำความรู้ที่ติดอยู่กับตัวหมอ (Tacit Knowledge) มาจัดเป็นโอกาสทางเลือกการรักษาผู้ป่วยโรคอัมพฤกษ์

อัมพาต และสามารถนำไปศึกษาต่อยอดเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) สืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์คำรับยาที่ใช้ในการรักษาโรคอัมพฤกษ์อัมพาตของหมอประสิทธิ์ แก้วมณี

วิธีการดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการรวบรวมข้อมูลคำรับยาที่ใช้ในขั้นตอนการรักษาผู้ป่วยโรคอัมพฤกษ์อัมพาตของหมอประสิทธิ์ แก้วมณี

ผู้ให้ข้อมูล หมอพื้นบ้านประสิทธิ์ แก้วมณี

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย แบบบันทึกการสังเกต เครื่องบันทึกเสียงบันทึกภาพ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่สร้างจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกับวัตถุประสงค์การวิจัย ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ราย ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ในทุกข้อคำถาม เท่ากับ 1.00

การพิทักษ์สิทธิ การวิจัยครั้งนี้ได้รับการอนุมัติจากสำนักงานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี เลขที่ 010/2564 วันที่รับรอง 25 มกราคม 2565

การเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาเอกสารหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาโรคอัมพฤกษ์อัมพาต ได้แก่ คำรับยารักษาโรคที่ถ่ายทอดกันมาร่วมกับตัวยาสมุนไพรที่ได้มีการจดบันทึกโดยบรรพบุรุษ และสัมภาษณ์เชิงลึกหมอพื้นบ้านแบบไม่เป็นทางการ และพูดคุยแบบเป็นกันเองโดยสัมภาษณ์ 4 ครั้ง ครั้งที่หนึ่ง แนะนำตัวกับหมอพื้นบ้าน ครั้งที่สอง เก็บข้อมูลคำรับยาในเบื้องต้น ครั้งที่สามเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนได้ข้อมูลที่อัมตวครั้งที่สี่ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับจากหมอพื้นบ้าน การเก็บข้อมูลใช้เวลาสัมภาษณ์

1-3 ชม./ครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของหมอพื้นบ้าน ระหว่างการสัมภาษณ์ในทุกครั้งจะสะท้อนการสัมภาษณ์หากพบข้อสงสัยหรือเป็นคำถามที่เกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์โดยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ในด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) และด้านการทบทวนข้อมูล (Review triangulation)

การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการบันทึกสรรพคุณและรสชาติของตัวยาเป็นรายชนิดของสมุนไพรในตำรับโดยใช้สรรพคุณของตัวยาจากตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรมของกองการประกอบโรคศิลปะสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข เป็นหลัก⁶ เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องสรรพคุณของตำรับกับสรรพคุณของตัวยา บันทึกข้อมูลชื่อวิทยาศาสตร์ของตัวยารายตัวในตำรับ โดยจำแนกชื่อตัวยาตามบันทึกของหมอประสิทธิ์ และชื่อตัวยา ส่วนที่ใช้ชื่อวิทยาศาสตร์ที่นำมาจากภาคผนวก 1 เภสัชวัตถุรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ พ.ศ. 2564⁷ ทำการแจกแจงความถี่ จำแนกตัวยา และตำรับยา คำนวณสัดส่วนรสชาติของตัวยาที่ประกอบเป็นตำรับในขั้นตอนการรักษาตามหลักรสยา 9 รส

ผลการวิจัย

1. การรวบรวมคำรับยาในขั้นตอนการรักษาด้วยยา หลังผ่านขั้นตอนการวินิจฉัยโรค และขั้นการรักษาทางใจแล้ว หมอประสิทธิ์จะรักษาทางกายโดยจ่ายยาให้ผู้ป่วย คือ จ่ายยารับประทาน และยาใช้ภายนอก เช่น ยาแช่อาบ ยานวดและยาประคบ ตามอาการที่พบ ซึ่งยารับประทานมี 12 ตำรับ สรรพคุณวิธีปรุง และวิธีใช้ของแต่ละตำรับ ดังนี้

คำรับที่ 1 เมื่อผู้ป่วยได้รับการวินิจฉัยว่ามีปัญหาของลมอัมพฤษ์อัมพาต จะจ่ายยาโดยตัวยาทั้งหมดหนักสี่ละ 2 บาท บดผง รูปแบบการรับประทาน ครั้งละ 1 ช้อนโต๊ะ วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า-เย็น กรณีมีอาการปากคอแห้งและน้ำลายเหนียวจะใช้น้ำกระสายยาคือน้ำมะนาว หากไม่มีอาการให้ผสมน้ำต้มสุกแทน

คำรับที่ 2 กรณีปวดเมื่อยตามตัวและข้อต่อกระดูก เป็นยาที่กระตุ้นการขับลมและขับถ่ายที่ค่อนข้างรุนแรง ตัวยาทั้งหมด หนักสี่ละ 2 บาท บดผงกลืนกับน้ำผึ้ง ปั่นขนาดเม็ดพุทรา รับประทาน ครั้งละ 2 เวลา ก่อนอาหาร เข้าเย็น ก่อนรับประทานยาให้ท้องคาถาโพธิบาท 3 จบทุกครั้ง ซึ่งคาถาที่หมอประสิทธิ์ แก้วมณี ให้ท่องเป็นการตัดตอนบางส่วนจากบทสวดเต็ม ดังนี้ “สัพพะทุกข์ สัพพะโรค สัพพะโรคร สัพพะภัย สัพพะเคราะห์ เสนียดจัญไร สัพพะเคราะห์ตัวนอก สัพพะเคราะห์ตัวใน สัพพะเคราะห์ตัวใดๆ ขอให้กลายเป็นดี...” ยาคำรับที่ 2 นี้ห้ามหญิงมีครรภ์รับประทาน เนื่องจากมีตัวยารสร้อนที่กระตุ้นการขับถ่ายค่อนข้างรุนแรง อาจทำให้แท้งหรือคลอดก่อนกำหนด จึงให้ใช้คำรับที่ 2.1 และใช้เปลือกทองหลาง ใบมะ 2 บาท ดีปลี 3 บาท เถาสะค่าน 2 บาท หัสศุณไทย 5 บาท บดผงละลายน้ำผึ้งรวง ปั่นเป็นลูกกลอนเท่าเม็ดพุทรา รับประทาน ครั้งละ 2 เม็ด วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า เย็น

คำรับที่ 3 กรณีนอนติดเตียงและมีอาการปากเปี้ยว ลิ้นแข็งอยู่แล้ว ร่วมกับมีแผลในปาก ตัวร้อนหายใจไม่อ้อม เกรียดกังวล ใช้ตัวยาหนักสี่ละ 4 บาท บดผงผสมน้ำผึ้ง ปั่นเป็นลูกกลอนเท่าเม็ดพุทรา รับประทานครั้งละ 4 เม็ด วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

คำรับที่ 4 กรณีปวดเมื่อยตามตัวและเจ็บบั้นเอว เหมือนมีอะไรบีบหรือกด ปวดเหมือนงูกัดลามไปบริเวณเหนือลิ้นปี่ ใช้ตัวยาหนักสี่ละ 4 บาท บดผงผสมน้ำผึ้ง ปั่นเป็นลูกกลอนเท่าเม็ดพุทรา รับประทาน ครั้งละ 4 เม็ด วันละ 4 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น และก่อนนอน โดยก่อนรับประทาน ให้ท่องคาถา “นะมะพะทะ” จำนวน 9 จบ

คำรับที่ 5 กรณีมีเชื้อราไม่มีแรงเบื่ออาหาร แต่ร่างกายยังไม่ซูบผอม ใช้ตัวยาหนักสี่ละ 2 บาท บดละลายน้ำ ผสมสุรา หรือผสมน้ำผึ้งปั่นเป็นลูกกลอนเท่าเม็ดพุทรา รับประทาน ครั้งละ 4-5 เม็ด วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

คำรับที่ 6 กรณีนอนไม่หลับร่วมด้วย ใช้เป็นยาต้ม ครั้งละ 1 ช้อนโต๊ะ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

คำรับที่ 7 กรณีมีปัญหาเรื่องลมติดขัดในข้อลมปัตฆาต แก้อัมพฤษ์อัมพาต (ให้เฉพาะผู้ป่วยที่เคยมีอาการดังกล่าวมาก่อน และอาการนั้นดีขึ้นแล้ว เพื่อควบคุมป้องกันการกลับเป็นซ้ำ) ให้นำตัวยาทั้งหมดบดผงผสมน้ำส้มซ่าหรือน้ำผึ้ง ปั่นเม็ด เท่าเม็ดพุทรา รับประทาน ครั้งละ 3 เม็ด วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า เย็น

คำรับที่ 8 กรณีมีปัสสาวะขัดมาก ปัสสาวะไม่สุด ปัสสาวะน้อยมากให้ นำตัวยาไปต้มดื่ม โดยรับประทาน ครั้งละ 2 ถ้วยชา วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า เย็น

คำรับที่ 9 กรณีเมื่อยแข้งขาสะโพก ใช้ตัวยาหนักอย่างละ 2 บาท ต้มดื่ม รับประทาน ครั้งละ 3-4 ถ้วยชาเล็ก วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า เย็น โดยดื่ม รับประทานจนกว่าตัวยาจืด

คำรับที่ 10 กรณีปวดท้อง อาเจียน และปวดหลังเจ็บที่หน้าอก ใช้ตัวยาหนักอย่างละ 4 บาท

เป็นยาต้ม รับประทาน ครั้งละ 5 ช้อนโต๊ะ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ตำรับที่ 11 กรณีมีอาการคลื่นไส้ที่เริ่มเป็น ไม่เกิน 3 เดือน จะใช้ยาต่างจากตำรับที่ 3 ที่ใช้ในผู้ป่วย ที่มีอาการมากกว่า 3 เดือน ใช้ตัวยาน้อยอย่างละ 1 บาท เป็นยาต้ม รับประทานวันละ 1 กาดม่น้ำ (ประมาณ 1.5-2 ลิตร) ดื่มแทนน้ำทั้งวัน

ตำรับที่ 12 กรณีมีลมจับภายในลิ้นกระด้าง คางแข็งที่ไม่มีอาการปลายมือปลายเท้าชาหรืออ่อนแรง ร่วมด้วย ใช้ลูกมะคำดีควาย ลูกมะกอก อย่างละ 3 ลูก เผาไฟ ละลายน้ำ รับประทาน ครั้งละ 1 ช้อนชา วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า เย็น

เมื่อวิเคราะห์ตำรับยาทั้ง 12 ตำรับ พบว่า ตำรับที่ใช้ตัวยาน้อยที่สุด คือ ตำรับที่ 12 โดยมี 2 ตัวยา ส่วนตำรับที่มีตัวยามากที่สุด คือ ตำรับที่ 11 ซึ่งมีถึง 51 ตัวยา เมื่อวิเคราะห์จากการใช้ตัวยาทั้งหมด พบว่ามีจำนวนตัวยาเฉลี่ย 14.7 ตัวยาต่อตำรับ ซึ่งมีตัวยาที่สำคัญถึง 111 ชนิด และมีตัวยาที่มีความถี่ในการ ใช้ร่วมอยู่ใน 5 ตำรับ คือ ดีเกลือ รองลงมาเป็นตัวยาร่วมอยู่ใน 4 ตำรับ คือ เทียนดำ ส่วนตัวยาที่พบว่ามีใช้ อยู่ใน 3 ตำรับ จำนวน 16 ชนิด คือ แก่นลำทม

โกฐเขมา โกฐจุฬาลัมพา โกฐเชียง โกฐพุงปลา โกฐสอ โกฐหัวบัว ข่า เถาวัลย์เปรียง เถาสะค้าน เทียนขาว เทียนขาวเปลือก เทียนแดง เทียนตาตักแตน สมอไทย สลัดได นอกจากนี้ยังพบในส่วนตัวยาที่มีใช้อยู่ใน 2 ตำรับ จำนวน 26 ชนิด และตัวยาที่ใช้อยู่ใน 1 ตำรับ จำนวน 67 ชนิด ซึ่งยาทั้ง 12 ตำรับ มีปริมาณตัวยา ที่ให้ใช้แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับน้ำหนักตัวของผู้ป่วย หมอประสิทธิ์จะสังเกตและติดตามอาการจากการใช้ยา 1 สัปดาห์ โดยสังเกตอาการ เช่น การปวดขัด เคี้ยวและ กลืนอาหารได้ดีขึ้นหรือไม่ และถ้าไม่ดีขึ้น ให้ รับประทานยาติดต่อกันเป็นเวลา 1 เดือน ร่วมกับการใช้ยาแช่ อบ ประคบสมุนไพรและการบีบนวดด้วย น้ำมันทุกวัน เป็นเวลา 3 เดือน หลังจากนั้นทำวันเว้น วัน และค่อยๆ ปรับเป็นสัปดาห์ละ 2-3 ครั้ง สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ความถี่ความห่างขึ้นอยู่กับการที่เป็นและความสะดวกของผู้ป่วยและญาติ ถ้าอาการทรุดลง ให้รีบมาทันที ในกรณีคนป่วยอาการไม่หนักและดีขึ้น ไม่จำเป็นต้องกลับมาพบหมอ แต่จะเป็นการนัดดู อาการหลังการรักษา 1 เดือน รายละเอียดของตัวยา ในตำรับตามบันทึก ชื่อตัวยา ส่วนที่ใช้ และ ชื่อวิทยาศาสตร์ ดังแสดงในตารางที่ 1

Table 1 Drugs and ingredients in the formulation

					รวมตัวยา	9	6	4	31	8	7	12	11	6	5	24	51	2	176
อันดับ	ชื่อตามบันทึก	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อวิทยาศาสตร์	ตำรับที่.....	1	2	2.1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	รวม
1	ติเกลื้อ	ติเกลื้อ		Allium sativum L.			1			1				1		1	1		5
2	เทียนดำ	เทียนดำ	เมล็ด	Nigella sativa L.		1			1				1				1		4
3	แก่นลั่นทม	ลั่นทม	แก่น	Plumeria rubra L.					1							1	1		3
4	โสมเขมา	โสมเขมา	เหง้า	Atractylodes lancea (Thunb.) DC					1			1					1		3
5	โสมจุฬาลัมพา	โสมจุฬาลัมพา	ส่วนเหนือดิน	Artemisia annua L.					1			1					1		3
6	โสมชียง	โสมชียง	รากแขนง	Angelica sinensis (Oliv.) Diels					1			1					1		3
7	โสมพุงปลา	โสมพุงปลา	ปุ่มหูด	Terminalia chebula Retz.		1			1								1		3
8	โสมสอ	โสมสอ	ราก	Angelica dahurica var. formosana (Boissieu) Yen					1			1					1		3
9	โสมหัวบัว	โสมหัวบัว	เหง้า	Conioselinum anthriscoides (H.Boissieu)					1			1					1		3
10	ข่า	ข่า	เหง้า	Alpinia galanga (L.) Willd.							1	1				1			3
11	เถาว์ลย้เบรียง	เถาว์ลย้เบรียง	เถา	Deris scandens (Roxb.) Benth.						1						1	1		3
12	เถาสะค้าน	เถาสะค้าน	เถา	Piper interruptum Opiz				1	1								1		3
13	เทียนขาว	เทียนขาว	ผล	Cucumis cyminum L.					1				1				1		3
14	เทียนข้าวเปลือก	เทียนข้าวเปลือก	ผล	Foeniculum vulgare Mill.					1				1				1		3
15	เทียนแดง	เทียนแดง	เมล็ด	Lepidium sativum L.					1				1				1		3
16	เทียนตาตุ๊กแตน	เทียนตาตุ๊กแตน	ผล	Anethum graveolens L.					1				1				1		3
17	สมอไทย	สมอไทย	ผล	Terminalia chebula Retz.						1				1			1		3
18	สลัดได	สลัดได	ยางจากต้น	Euphorbia antiquorum L.						1				1		1			3
19	กระวาน	กระวาน	ผล	Amomum testaceum Ridl.								1					1		2

รวมด้วยยา					9	6	4	31	8	7	12	11	6	5	24	51	2	176	
อันดับ	ชื่อตามบันทึก	ชื่อด้วยยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อวิทยาศาสตร์	ตำรับที่.....	1	2	2.1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	รวม
20	แก่นขี้เหล็ก	ขี้เหล็ก	แก่น	Senna siamea (Lam.) H. S. Irwin & Barneby										1		1			2
21	โสร้กระดุก	โสร้กระดุก	ราก	Dolomiaea costus (Falc.)				1									1		2
22	โสร้ก้านพร้าว	โสร้ก้านพร้าว	ราก	Picrohiza kurroa Royle ex Benth.				1									1		2
23	โสร้ขุมังสี	โสร้ขุมังสี	รากและเหง้า	Nardostachys jatamansi (D.Don) DC.				1									1		2
24	ขมิ้นฤๅษี	ขมิ้นฤๅษี	เถา	Tinomisium petiolare Hook.f. & Thomson				1									1		2
25	ขมิ้นอ้อย	ขมิ้นอ้อย	เหง้า	Curcuma sp. “Khamin Oi”												1	1		2
26	ขี้เหล็ก	ขี้เหล็ก	แก่น	Senna siamea (Lam.) H. S. Irwin & Barneby	1				1										2
27	ขี้เหล็กทั้ง 5	ขี้เหล็ก	ทั้งห้า	Senna siamea (Lam.) H. S. Irwin & Barneby				1									1		2
28	ดีปลี	ดีปลี	ข้อผล	Piper retrofractum Vahl			1					1							2
29	ใบมะกา	ใบมะกา	ใบ	Bridelia ovata Decne.												1	1		2
30	เปล้าน้อย	เปล้าน้อย	เปลือกและใบ	Croton longissimus Airy Shaw				1									1		2
31	เปล้าใหญ่	เปล้าใหญ่	เปลือกและใบ	Croton persimilis Müll.Arg.				1									1		2
32	ผื่นตัน	ผื่นตัน	เปลือก	Jatropha multifida L.				1									1		2
33	พริกไทย	พริกไทย	เมล็ด	Piper nigrum L.	1												1		2
34	มหาหิงค์	มหาหิงค์	ยาง	Ferula assa-foetida L.		1							1						2
35	มะคำไก่ทั้ง 5	มะคำไก่	ทั้งห้า	Putranjva roxburghii Wall.				1									1		2
36	ยาดำ	ยาดำ	ยางจากใบ	Aloe vera (L.) Burm. f.										1		1			2
37	รากข้าวพุลู	รากข้าวพุลู	ราก	Piper samentosum Roxb.				1									1		2
38	รากปลาไหลเผือก	รากปลาไหลเผือก	ราก	Eurycoma longifolia Jack				1									1		2
39	สมอเทศ	สมอเทศ	ผล	Terminalia arjuna (Roxb. ex DC.) Wight & Arn.					1								1		2

					รวมตัวยา	9	6	4	31	8	7	12	11	6	5	24	51	2	176
อันดับ	ชื่อตามบันทึก	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อวิทยาศาสตร์	ตำรับที่.....	1	2	2.1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	รวม
40	สารส้ม	สารส้ม		Hydrated aluminum ammonium Sulphate												1	1		2
41	เสมสาร	เสมสาร	แก่น	Senna garrettiana (Craib) H.S.Irwin & Bameby												1	1		2
42	หัวกะทือ	กะทือ	เหง้า	Zingiber zerumbet (L.) Roscoe ex Sm.				1									1		2
43	หัวเทียม	กระเทียม	หัว	Allium sativum L.		1					1								2
44	หัวไพล	ไพล	เหง้า	Zingiber montanum (J.Koenig) Link ex A.Dietr.							1					1			2
45	กระหรีกัญชา	กัญชา	เรื้อนช่อดอก	Cannabis sativa L.								1							1
46	กานพลู	กานพลู	ดอก	Syzygium aromaticum (L.) Merr. & L.M.Perry													1		1
47	การบูร	การบูร		Cinnamomum camphora (L.) J.Presl		1													1
48	กำแพงเจ็ดชั้น	กำแพงเจ็ดชั้น	เถา	Salacia chinensis L.													1		1
49	กำลังวัวเถลิง	กำลังวัวเถลิง	เนื้อไม้/เปลือก	Anaxagorea luzonensis A.Gray													1		1
50	เกลือ	เกลือ		Sodium Chloride (sea salt)							1								1
51	เกลือสินเธาว์	เกลือสินเธาว์		Sodium Chloride (rock salt)													1		1
52	เกสรบัวขาว	เกสรบัวขาว	เกสร	Nymphaea lotus L.	1														1
53	เกสรบัวแดง	เกสรบัวแดง	เกสร	Nymphaea lotus L.	1														1
54	แก่นมะขาม	แก่นมะขาม	แก่น	Tamarindus indica L.											1				1
55	แก่นมะตูม	แก่นมะตูม	แก่น	Aegle marmelos (L.) Corrêa												1			1
56	เกล็ดข้าวเหนียว	ข้าวเหนียว	เกล็ด	Oryza sativa var. glutinosa												1			1
57	ชันทองพญาบาท	ชันทองพญาบาท	เนื้อไม้	Suregada multiflora (A. Juss) Baill.													1		1
58	ข่าตาแดง	ข่าตาแดง	เหง้า	Alpinia officinarum Hance													1		1
59	ขิง	ขิง	เหง้า	Zingiber officinale Roscoe								1							1

[illegible]

					รวมตัวยา	9	6	4	31	8	7	12	11	6	5	24	51	2	176
อันดับ	ชื่อตามบันทึก	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อวิทยาศาสตร์	ตำรับที่.....	1	2	2.1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	รวม
79	ผักเป็ดแดง	ผักเป็ดแดง	ต้นและราก	<i>Alternanthera bettzickiana</i> (Regel) G.Nicholson											1				1
80	ผิวมะกรูด	มะกรูด	ผิวเปลือกผล	<i>Citrus hystrix</i> DC.									1						1
81	ฝักราชพฤกษ์	ราชพฤกษ์	ฝัก	<i>Cassia fistula</i> L.												1			1
82	ผักตำโลง	ตำโลง	ฝัก	<i>Sterculia foetida</i> L.											1				1
83	พญามือเหล็ก	พญามือเหล็ก	เนื้อไม้	<i>Strychnos lucida</i> R.Br	1														1
84	พริกไทยล่อน	พริกไทยล่อน	เมล็ด	<i>Piper nigrum</i> L.									1						1
85	พิมเสน	พิมเสน		<i>Pogostemon cablin</i> (Blanco) Benth.		1													1
86	มะกอก	มะกอก	เมล็ด	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz														1	1
87	เมล็ดผักกาด	เมล็ดผักกาด	เมล็ด	<i>Brassica riga</i> L. WDJ Koch							1								1
88	ย่านางใหญ่	ย่านางใหญ่	เถา	<i>Pachygone dasycarpa</i> Kurz												1			1
89	รากจิงจ้อ	รากจิงจ้อ	ราก	<i>Aniseia martinicensis</i> (Jacq.) Choisy									1						1
90	รากท้าวขอม่อม	รากท้าวขอม่อม	ราก	<i>Clerodendrum indicum</i> (L.) Kuntze					1										1
91	ราชพฤกษ์ทั้งห้า	ราชพฤกษ์	ทั้งห้า	<i>Cassia fistula</i> L.													1		1
92	ลูกจันทร์	ลูกจันทร์	เมล็ด	<i>Myristica fragrans</i> Houtt.													1		1
93	ลูกมะกรูด	มะกรูด	ผล	<i>Citrus hystrix</i> DC.			1												1
94	ลูกมะขามป้อม	มะขามป้อม	ผล	<i>Phyllanthus emblica</i> L.						1									1
95	ลูกมะคำดีควาย	มะคำดีควาย	ผล	<i>Sapindus rarak</i> DC.														1	1
96	ว่านน้ำ	ว่านน้ำ	เหง้า	<i>Acorus gramineus</i> Soland.	1														1
97	ว่านสากเหล็ก	ว่านสากเหล็ก	เหง้า	<i>Molineria latifolia</i> (Dryand. ex W. T. Aiton)													1		1
98	สนเทศ	สนเทศ	แก่น	<i>Baeckea frutescens</i> L.												1			1

					รวมตัวยา	9	6	4	31	8	7	12	11	6	5	24	51	2	176
อันดับ	ชื่อตามบันทึก	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อวิทยาศาสตร์	ตำรับที่.....	1	2	2.1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	รวม
99	สมุลแว้ง	สมุลแว้ง	เปลือกต้น	Cinnamomum bejolghota (Buch.-Ham.) Sweet								1							1
100	เสมหะล	เสมหะล	แก่น	Avicennia marina (Forssk.) Vierh.												1			1
101	หญ้าไต้ใบ	หญ้าไต้ใบ	ทั้งต้น	Phyllanthus urinaria L.					1										1
102	หญ้าพันงูแดง	หญ้าพันงูแดง	ราก	Cyathula prostrata (L.) Blume											1				1
103	หมวดครุน	หญ้าชันกาด	หัว	Panicum repens L.													1		1
104	หอยมือเสือ	หอยมือเสือ	กาบ	Tridacna squamosa									1						1
105	หอยมุก	หอยมุก	กาบ	Pinctada margaritifera (Linnaeus)									1						1
106	หัวกระชาย	หัวกระชาย	เหง้าและราก	Boesenbergia rotunda (L.) Mansf.													1		1
107	หัวดองดึง	หัวดองดึง	รากและเหง้า	Gloriosa superba L.													1		1
108	หัวประะหอม	หัวประะหอม	เหง้า	Kaempferia galanga L.													1		1
109	หัวหอม	หัวหอม	หัว	Allium ascalonicum L.							1								1
110	หัสคุณไทย	หัสคุณไทย	ใบ	Micromelum minutum (Forst. f.) Wright & Am.				1											1
111	แห้วหมู	แห้วหมู	เหง้า	Cyperus rotundus L.												1			1

2. การวิเคราะห์ตำรับยา รวม

เมื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องการจัดตำรับยา พบว่า ตำยาแต่ละตัวมีสรรพคุณครอบคลุมสรรพคุณของตำรับจนจำแนกเป็นตัวยาทรง ตัวยาช่วย ตำยาประกอบ และตัวยาชูรส ชูสี ชุกลิ้น ตามโครงสร้างของยาไทย กรณีของยาตำรับที่ 1 ใช้กับผู้ป่วยที่วินิจฉัยว่าเป็นโรคอัมพฤกษ์อัมพาต ถ้ามีอาการปากคอแห้งและน้ำลายเหนียว ให้ผสมน้ำมะนาว หรือน้ำมะกรูด ถ้าไม่มีอาการดังกล่าวให้ผสมน้ำต้มสุกแทน ตำยาสำคัญ คือ พริกไทย แก้วมอัมพฤกษ์ นอกจากนั้น เป็นยาบำรุงธาตุ บำรุงหัวใจ เป็นยาถ่ายระบาย และช่วยให้นอนหลับ โดยผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของการจัดตำรับยา พบว่า มี 9 ลำดับ ประกอบด้วย ชื่อตัวยา รสยา และสรรพคุณ ดังนี้ ลำดับ 1 ชิงแห้ง รสหวานเผ็ดร้อนแก้ไข้ แก้วมพรรตัก แก้วมพานไส้ แก้วแน่น แก้วเสียดแทง แก้วนอนไม่หลับ แก้วคลื่นเหียนอาเจียน ลำดับ 2 พริกไทย รสร้อนเผ็ด แก้วมอัมพฤกษ์และมุตฆาตลมที่ทำให้ท้องลั่นโครคราก แก้วเสมหะเพื่อง บำรุงธาตุ ลำดับ 3 เทียนดำ รสเผ็ดขม แก้วมขับลมในลำไส้ แก้วอาเจียน บำรุงโลหิต ลำดับ 4 วานน้ำ รสร้อนหอม แก้วปวดท้อง ขับลม ในลำไส้ แก้วจุกแน่น ธาตุเสีย แก้วบิด หลอดลมอักเสบ

ลำดับ 5 เกสรบัวแดง มีรสฝาดหอม เป็นยาชูกำลัง ขับชีพจร บำรุงหัวใจ ลำดับ 6 เกสรบัวขาว มีรสฝาดหอม เป็นยาชูกำลัง ขับชีพจร บำรุงหัวใจ ลำดับ 7 พญามือเหล็ก มีรสร้อน เป็นยาขับพิษร้อนแก้ไข้ แก้วโลหิต แก้วกระษัย ลำดับ 8 โศภพุงปลา มีรสฝาด เป็นยาสมาน แก้วท้องร่วง แก้วอาเจียน และลำดับ 9 ชี้เหล็ก มีรสขม แก้วกามโรค แก้วหนองใน แผลฝี แก้วโลหิต เนื่องจากตัวยาในตำรับมีสรรพคุณกว้างมาก การวิเคราะห์การประกอบกันของตัวยาคือตำรับตามภูมิปัญญาของหมอที่สืบทอดต่อกันมานำตัวยามารวมกันเป็นตำรับได้อย่างไร มีความยากกว่าการสังเกตอาการทางคลินิกว่าใช้ยาแล้วดีขึ้นหรือไม่ จึงยุติที่จะทำการวิเคราะห์การประกอบกันของตัวยาคือตำรับของทั้ง 12 ตำรับ เมื่อบันทึกรสของตัวยาโดยการแจกแจงความถี่ว่าตัวยาหนึ่งในตำรับมีรสกี่รส พบว่า จำนวนรสใน 1 ตำยา มีได้ตั้งแต่ 1 ถึง 3 รสของตัวยาคือ

3. การวิเคราะห์รสยาในตำรับ

เมื่อทำการแจกแจงตามรสยา 9 รส พบว่า รสยาที่ใช้รักษา เรียงจากมากไปน้อย คือ ขม เผ็ด ฝาด หวาน หอมเย็น และเมาเบื่อ ดังแสดงในตารางที่ 2

Table 2 Frequency distribution of 9 drug formulas and flavors.

ตำรับที่	รวมรส	จำนวนรสนยาในตำรับนับตามจำนวนตัวยาที่มีรสนี้									
	ยา	ฝาด	เผ็ด	เค็ม	เปรี้ยว	หวาน	ขม	หอมเย็น	มัน	เมาเบื่อ	จืด
1	11	3	5	0	0	1	2	0	0	0	0
2	12	1	6	1	1	0	2	1	0	0	0
3	51	3	14	0	0	6	18	5	1	3	1
4	14	3	0	1	3	0	5	1	0	1	0
5	9	1	4	1	0	0	2	0	0	0	1
6	18	0	6	0	0	4	4	2	1	1	0
7	18	0	9	2	0	1	6	0	0	0	0
8	10	1	0	1	1	0	5	2	0	0	0
11	77	8	19	3	3	5	22	5	1	10	1
12	4	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0
รวม	224	21	63	9	9	17	67	17	3	15	3

ตำรับที่	รวมรส	จำนวนรสนยาในตำรับนับตามจำนวนตัวยาที่มีรสดังกล่าว									
	ยา	ฝาด	เผ็ด	เค็ม	เปรี้ยว	หวาน	ขม	หอมเย็น	มัน	เมาเบื่อ	จืด
1	100	27.27	45.45	0.00	0.00	9.09	18.18	0.00	0.00	0.00	0.00
2	100	8.33	50.00	8.33	8.33	0.00	16.67	8.33	0.00	0.00	0.00
3	100	5.88	27.45	0.00	0.00	11.76	35.29	9.80	1.96	5.88	1.96
4	100	21.43	0.00	7.14	21.43	0.00	35.71	7.14	0.00	7.14	0.00
5	100	11.11	44.44	11.11	0.00	0.00	22.22	0.00	0.00	0.00	11.11
6	100	0.00	33.33	0.00	0.00	22.22	22.22	11.11	5.56	5.56	0.00
7	100	0.00	50.00	11.11	0.00	5.56	33.33	0.00	0.00	0.00	0.00
8	100	10.00	0.00	10.00	10.00	0.00	50.00	20.00	0.00	0.00	0.00
11	100	10.39	24.68	3.90	3.90	6.49	28.57	6.49	1.30	12.99	1.30
12	100	25.00	0.00	0.00	25.00	0.00	25.00	25.00	0.00	0.00	0.00
รวม	100	9.38	28.13	4.02	4.02	7.59	29.91	7.59	1.34	6.70	1.34

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า ตัวยาที่มีมากที่สุด คือ ดีเกลือ รองลงมาคือ เทียนดำ และตัวยาพิกัต โกรฐและเทียนตามลำดับ โดยดีเกลือเป็นสารพวก แมกนีเซียมซัลเฟต รสเค็มขมเพื่อน สรรพคุณเป็น ยาระบาย ซึ่งเป็นอาการสำคัญของผู้ป่วยอัม พฤษ์อัมพาต ช่วยทำให้เส้นเอ็นหย่อน อยู่ในยา หลายตำรับที่ใช้รักษาโรคเรื้อรัง⁸ ในขณะที่เทียน ดำมีรสเผ็ดขม จะช่วยเพิ่มกลูตาไทโอน (glutathione) ช่วยสังเคราะห์โพรสตาแกลนดิน (prostaglandin) ชนิดปกป้องกระเพาะอาหาร จากกรด และมีสารสำคัญที่มีฤทธิ์ต้านเกล็ดเลือด ร่วมกับมีสารที่ช่วยเพิ่มความจำและลดความวิตก กังวล⁹ นอกจากนี้ยังมีตัวยาพิกัตโกรฐและเทียน ร่วมกับสมุนไพรชนิดอื่นๆ ในตำรับ ซึ่งจัดอยู่ในยา ระบบไหลเวียนโลหิตหรือยาแก้ลม โดยเป็นส่วนประกอบของยาหอมเทพจิตรและยาหอม ทิพย์โอสถ ช่วยกระจายลมที่ติดขัดทำให้ระบบ ไหลเวียนทำงานดีขึ้นทำให้อาการของโรคดีขึ้น และจากผลการวิเคราะห์สรยาในตำรับ พบว่ารส ยาที่ใช้ มีรสขม เผ็ด ฝาด หวาน หอมเย็น และ เมาเบื่อ ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับศึกษา^{10,11} ที่พบว่ายาแก้อัมพฤษ์อัมพาต เน้นที่ตัวยารสขม และรสเผ็ดร้อนที่ช่วยระบายและขับลมเป็นตัวยา สำคัญ ร่วมกับยาบำรุงธาตุ บำรุงหัวใจ และช่วย ให้นอนหลับ แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าตัวยาเดี่ยว มีผลเสียต่อดับและไต จึงใช้ร่วมกับตัวยาอื่นๆ ที่แตกต่างกันไปตามชนิดและลักษณะอาการของ โรคหรือความเจ็บป่วยที่ปรากฏเป็นตำรับ เพื่อปรับฤทธิ์ยาให้สมดุลนำไปสู่การปรับธาตุ ทั้ง 4 ให้เกิดความสมดุลเช่นกัน โดยขนาดของยา จะให้ผู้ป่วยรับประทานต้องคำนึงถึงน้ำหนัก

และกำลังของผู้ป่วยเป็นสำคัญ จึงพบว่ายาที่ หมอประสิทธิ์ใช้จึงมีถึง 12 ตำรับ มีทุกระส และ มีตัวยาถึง 111 ชนิด ในการรักษาอัมพฤษ์ อัมพาต และเมื่อพิจารณาว่าทั้ง 12 ตำรับ จะพบว่ามีความสอดคล้องกับบัญชียาหลัก แห่งชาติ¹² ที่กล่าวถึงการใช้ยารักษาโรคอัม พฤษ์อัมพาตทางการแพทย์แผนไทยว่า ประกอบด้วย ยารักษาอาการระบบไหลเวียน โลหิต กลุ่มอาการกล้ามเนื้อและกระดูก กลุ่มอาการท้องผูก กลุ่มขับลม กลุ่มอาการ ทางเดินปัสสาวะ กลุ่มแก้ไข้ กลุ่มอาการทางเดิน หายใจ และสอดคล้องกับแนวทางเวชปฏิบัติ การแพทย์แผนไทยในเขตสุขภาพที่ 3 ด้านการ รักษาโรคอัมพฤษ์อัมพาตว่า ประกอบไปด้วย 1) การรักษาด้วยยาสมุนไพร ได้แก่ ยาหอมเทพ จิตร ยาหอมทิพย์โอสถ ยาหอมนวโกฐ ยาสหส ธารา ยาเถาวัลย์เปรียง ยารณีสันตฆาต ยามะขามแขก 2) การนวด ประคบและอบ สมุนไพร และ 3) การให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การฟื้นฟูด้วยการฝึกออกกำลังโดยใช้กล้ามเนื้อ และอวัยวะแขนขาข้างที่อ่อนแรง¹³

จุดแข็งของการวิจัยในครั้งนี้

การจัดยาตามตำรับที่หมอพื้นบ้านได้ จัดบันทึกไว้ ย่อมมีความรู้ซ่อนเร้นอยู่ (Tacit Knowledge) ซึ่งสมควรที่จะได้รับการพัฒนาเป็น ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เพื่อการ ใช้ประโยชน์และเป็นต้นทุนการพัฒนาตำรับยา ที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์ ดังนั้น ระเบียบวิธีวิจัย เชิงคุณภาพ จึงมีความเหมาะสมต่อการศึกษา เรื่องดังกล่าว

จุดอ่อนของการวิจัยในครั้งนี้

การศึกษาตำรับยาอัมพฤกษ์อัมพาทของหมอประสิทธิ์ แก้วมณี ยังคงเป็นเพียงการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้นที่มีลักษณะเฉพาะ ดังนั้นการศึกษาจึงไม่สามารถสรุปอ้างอิงไปสู่บริบทอื่นได้

สรุป

ตำรับยารักษาโรคอัมพฤกษ์อัมพาท 12 ตำรับ ประกอบด้วยตัวยา 111 ชนิด ตำรับที่ใช้ตัวยามากที่สุด คือ 51 ชนิด ใช้ในกรณีผู้ป่วยลิ้นแข็งที่มีอาการแสดงไม่เกิน 3 เดือน ตำรับที่ใช้ตัวยาน้อยที่สุด 2 ชนิด ใช้กับผู้ป่วยลิ้นแข็งที่ไม่มีอาการปลายมือปลายเท้าชาหรืออ่อนแรงร่วมด้วย โดยเฉลี่ย 1 ตำรับ มีตัวยา 14.7 ชนิด สรรพคุณตัวยาครอบคลุมสรรพคุณตำรับทุกตำรับ ตัวยาที่ใช้เป็นส่วนประกอบอยู่มากสุด 5 ตำรับ คือ ดีเกลือ สรรพคุณเป็นยาระบาย ซึ่งเป็นอาการสำคัญของโรคอัมพฤกษ์อัมพาท รองลงมาเป็นตัวยาที่เป็นส่วนประกอบ 4 ตำรับ คือ เทียนดำ บำรุงโลหิต ส่วนตัวยาที่อยู่ใน 3 ตำรับ มีจำนวน 16 ชนิด ตัวยาที่อยู่ใน 2 ตำรับ มี 26 ชนิด และ ตัวยาที่อยู่ใน 1 ตำรับ มี 67 ชนิด และรสชาติใช้มาก 3 อันดับ คือ รสขม รสเฝื่อน และ รสฝาด ร้อยละ 29.91 28.13 และ 9.38 ตามลำดับ เนื่องจากตัวยาหนึ่ง ๆ มีสรรพคุณครอบคลุมหลายด้าน ทำให้การวิเคราะห์สรรพคุณ

ของตัวยาว่าสอดคล้องกับสรรพคุณของตำรับเป็นตัวยาที่ตรงกับอาการโรค ตำรับยาสำหรับโรคอัมพฤกษ์อัมพาทที่ใช้ตัวยาน้อยชนิดแสดงว่าตัวยานั้นตรงกับอาการนั้น ๆ ขณะที่ตำรับที่ใช้ตัวยามากชนิดก็เพื่อให้สอดคล้องกับอาการโรคที่มีหลายอาการร่วมกัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

เป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น แพทย์พื้นบ้าน แพทย์แผนไทย และบุคลากรสาธารณสุขในการศึกษาวิจัยและพัฒนาตำรับแผนไทยเพื่อการบำบัดรักษาผู้ป่วยอัมพฤกษ์อัมพาทต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาถึงการจัดยาตามตำรับที่หมอพื้นบ้านได้จดบันทึกไว้จากหลากหลายจังหวัดทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อการใช้ประโยชน์และเป็นต้นทุนในการพัฒนาตำรับยาที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์ต่อไป

2) ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพถึงประสบการณ์ชีวิตของผู้ป่วยอัมพฤกษ์อัมพาทที่ได้รับยาตามตำรับหมอพื้นบ้านจากหลากหลายจังหวัด ในประเด็นในเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการปรับตัวและคุณภาพชีวิตของผู้ดูแล

References

1. Bencharong S. Physical therapy in patient with hemiplegia after receiving a traumatic brain injury, lying in bed for a long time in the community: Case study. Maha Sarakham Hospital Journal. 2022; 17 (1): 88-95. (in Thai)
2. Juntaramano S, Swangareeruk J. The Wisdom of Indigenous Healers in Cancer Treatment. Journal of Thai Traditional and Alternative Medicine. 2017; 15 (3): 286-300. (in Thai)
3. Jaitae S. The lanna health cultural for health care. Thammasat Medical Journal. 2017; 18 (2): 240-248. (in Thai)
4. Tepsuriwong S. Wisdom of Thai Traditional Medicine from Thai Traditional Healers in Sathingphra Peninsula, Songkhla Province. Journal of Community Development and Quality of Life. 2020; 8 (1): 238-249. (in Thai)
5. Kaewmanee P, Jayathavaj V, Sriamonruttanakul T. Treating Paresis-Paralysis Wisdom of the Folk Healer Prasit Keawmanee. Proceedings of the 33th TSU Conference 2022 Globalization of Research and Innovation; 2022 Aug 22-23; Twin Lotus Hotel, Nakhon Si Thammarat, Thailand; 2022. 283-94. (in Thai)
6. Art of Healing Division, Office of the Permanent Secretary, Ministry of Public Health. The General Medicinal Textbook Pharmacy Branch. Bangkok: Agricultural Cooperative Federation Printing; 1998. (in Thai)
7. Department of Thai Traditional and Alternative Medicine, Ministry of Public Health. National Thai Traditional Medicine Formulary 2021 Edition. Bangkok: Sam Charoen Panich; 2021. (in Thai)
8. Temsiruekkul R, Amarit B. A prescription for treating liver cancer. Department of Pharmaceutical Botany Faculty of Pharmacy Mahidol University [Internet]. 2021 [cited 2023 January 5]. Available from <https://pharmacy.mahidol.ac.th/en/knowledge/article>. (in Thai)
9. Sayeed MSB, Shams T, Hossain SF, Rahman R, Mostofa AGM, Kadir MF, et al. Seeds modulate mood, anxiety and cognition in healthy adolescent males. J Ethnopharmacol. 2014; 152: 156-162.

10. Kesornmas S, Nakthaworn K, Musikapong K, Viriyabubpa C. A Study on the Treatment with Herbal Remedies in Seven Groups of Diseases: A Case Study of Mr. Prawit Kaewthong, Songkhla Province. J Thai Trad Alt Med. 2019; 17(2): 263-279. (in Thai)

11. Faculty of Pharmacy Ubon Ratchathani University [Internet]. 2014 [cited 2023 April 5]. Available from <https://apps.phar.ubu.ac.th/thai-remedy/main.php?action=viewpage&pid=4>. (in Thai)

12. National List of Essential Medicines. List of herbal medicines. [Internet]. 2013 [cited 2023 March 5]. Available from <http://kpo.moph.go.th>. (in Thai)

13. Chokkhanchitchai S. Manual of guidelines for the practice of Thai traditional medicine. Folk medicine and alternative medicine in Health Zone 3. [Internet]. 2018 [cited 2023 April 5]. Available from http://www.ppho.go.th/webppho/dl_strat/F20181018140227.pdf. (in Thai)